

Alguns d'aquests establiments rurals, segueixen el traçat del Camí dels Contrabandistes, que passa pel vessant costaner de la Serralada litoral i es pot considerar una camí antic anterior a la Via Augusta⁶⁵

La majoria d'aquests establiments els trobem concentrats als vessants pròxims al Turó on s'ubicà Puig Castellar i al Turó d'en Boscà. Per tant, podrien correspondre a població indígena que va baixant a les planes. Quan deixem aquesta zona, la presència d'establiments als vessants disminueix remarcablement.

Entre aquestes dues zones – on trobem els assentaments costaners i els de vessant - es pot observar una àmplia franja de la plana on la distribució de poblament varia en funció de la presència dels principals nuclis de poblament republicans:

La plana que s'estén al nord de *Baetulo* apareix pràcticament despoblada. Aquesta manca de poblament a les planes fèrtils de l'entorn de *Baetulo* fa pensar que devien ser conreuades per persones que habitaven a l'interior de la ciutat. Prop de la ciutat només destaquen alguns establiments que segueixen el traçat que seguirà Via Augusta. Devien estar estretament vinculats a la fundació de la ciutat i pogueren constituir residències suburbanes.

Entre *Baetulo* i Burriac, podem veure alguns assentaments en aquestes planes d'entre el traçat de la Via Augusta i els vessants muntanyosos.

Tornem a trobar una important concentració d'assentaments a l'entorn de Burriac. Destaca la fundació, als peus del turó del poblat, d'assentament romanorepublicà de Can Mateu-Ca l'Arnau. S'apleguen a l'entorn d'aquests dos nuclis: establiments rurals, camps de sitges, necròpolis, santuaris i punts de guaita. Cal tenir en compte, que la major part dels establiments rurals són d'origen ibèric.

Al seu torn, les planes que s'estenen al nord d'*Iluro* presenten nombrós poblament rural.

⁶⁵ Respecte al traçat del eixos viaris antics i la seva vinculació a diferents jaciments, vegeu OLESTI, 1995.

Aquesta diferència respecte a *Baetulo* tal vegada sigui vinculable a diferents models de romanització que podrien tenir, com veurem, el seu reflexe en la cronologia del poblament republicà. També podria relacionar-se amb les diferents dimensions de les dues ciutats: *Baetulo*, més gran, tenia capacitat d'acollir més habitats dins les seves muralles, que devien treballar la terra sense vestigis d'ocupació de l'entorn.

Si prenguéssim en consideració els punts on s'ha trobat ceràmica republicana i els punts on s'ha trobat ceràmica d'atribució ibèrica o republicana dubtosa, el paisatge que hem descrit variaria només en tant que s'hi afegirien alguns nous punts.

EVOLUCIÓ DEL POBLAMENT REPUBLICÀ.

Vista l'estructura general del poblament en època republicana, és possible escatir com es va configurar aquest poblament? és possible concretar l'evolució d'aquest poblament al llarg de la república?.

D'una banda analitzarem ara quins elements de continuïtat i de canvi presenta la xarxa de poblament republicana amb la l'època ibèrica. D'altra banda, posarem sobre el paper les dades objectives que aporta l'arqueologia, i les hipòtesis que poden derivar-se'n, respecte a quan i com es va anar formant el paisatge humà republicà que esbossen els mapes.

Continuïtat i canvi: de l'època ibèrica a la republicana.

Com hem vist, al territori de *Baetulo*, comptem amb 19 jaciments ibèrics i amb 59 de republicans, i al territori d'*Iluro* els 31 jaciments ibèrics han esdevingut 148 en època republicana.

A banda d'aquest jaciments objectivament emmarcables en sengles períodes històrics, hi ha 207 establiments de cronologia indeterminada entre l'època preromana i la romanorepublicana, majoritàriament troballes ceràmiques. Òbviament, aquests jaciments no poden ajudar-nos en la nostra anàlisi i, per tant, no els tindrem en compte.

Aquestes dades tan generals ja palesen una important canvi: el número d'assentaments ha augmentat un 76% de l'època ibèrica a la republicana.

Observem l'evolució dels tipus d'assentaments més significatius amb vista a escatir la dinàmica dels canvis:

- Pervivències:

Al territori de *Baetulo* perviuen 14 del 19 establiments ibèrics i al d'*Iluro* en continuen 27 sobre un total de 31.

Al territori de *Baetulo*, dels 8 **poblats** ibèrics, 6 arriben a l'època republicana com a poblats. A 1 poblat, Puig Castellar s'hi detecta ocupació a través de material ceràmic però sembla correspondre a una pervivència d'hàbitat reduïda.

Al territori d'*Iluro*, arriben a la república els 3 poblats ibèrics.

Al territori de *Baetulo*, 1 **establiment rural** ibèric - Torrent de les Bruixes - perviu en època republicana com a establiment rural.

Al territori d'*Iluro* comptem amb un establiment ibèric, un camp de sitges i un abocador, que perviuen com a establiments rurals romans (Can Pau Ferrer, Can Bartomeu i Can Vilà). Un altre establiment ibèric (Turó dels Oriols), es transforma en punt de guaita.

Al territori de *Baetulo*, en època ibèrica documentàvem 4 **punts amb ceràmica que ara presenten estructures d'habitat** i que per tant podem qualificar d'establiments rurals republicans. Es tracta de la Vinya del Sr. Mas, Can Llinàs, La Miranda i Sant Jeroni de Murtra. (mapes 6, 22 i 27)

No es possible escatir si els materials ibèrics tenen un caràcter residual o si podrien correspondre a establiments rurals ibèrics que precediren els romans. Partint d'aquesta premissa, podem apuntar, tanmateix, algunes hipòtesis respecte a aquest tema atenent les àrees d'explotació del territori (mapes 22 i 26) i la proximitat efectiva entre jaciments que aquestes indiquen (recordem que la localització dos jaciments dins d'una mateixa àrea d'explotació assenyalen que es troben a menys d'una hora de distància).

Al territori de *Baetulo* (mapa 22) com hem vist, és versemblant que la Miranda i Sant Jeroni de Murtra, que es troben entre el Puig Castellar, el Turó d'en Boscà i Torrent de les Bruixes-Can Calvet, jaciments ibèrics ben definits, corresponguessin únicament a dispersions ceràmiques conseqüència de la proximitat dels establiments esmentats. D'altra banda, el fet que amb l'arribada de la república el Puig Castellar es desmantelli com a poblat - i també, com veurem l'establiment de Can Calvet - rendeix ben factible que alguns dels seus habitants s'instal·lessin en establiments rurals a la plana fèrtil que hi ha la peu del poblat.

Les ceràmiques ibèriques de La Miranda i La Vinya del senyor Mas, en canvi, al nord de la riera d'Alella, no presenten estructures ibèriques als seus encontorns i, per tant, no sembla descartable que puguin atribuir-se a establiments ibèrics de plana que tenen continuïtat en època romana.

Al territori d'*Iluro* es documenten 5 punts amb troballes ceràmiques d'època ibèrica, que ara són establiments rurals: Entre Can Pujol i Can Roca, Els Vidals, Turó del Cementiri, Sot del Camp, Ca la Madrona. (mapes 7, 26 i 28).

Les àrees d'explotació del territori (mapa 26) i el fet que a ambdós punts s'hi documenti producció terrissaire, permeten apuntar la possible relació entre el camp de sitges de Can Jordi i el Sot del Camp. És possible que la ocupació ibèrica testimoniada pel Sot del Camp formés part del mateix jaciment industrial que les sitges de Can Jordi. En època republicana, es podrien haver construït dependències d'aquest establiment a la zona del Sot del Camp.

De la mateixa manera, atenent la relació de proximitat indicada per les àrees d'explotació, podem pensar que els materials ibèrics de Ca la Madrona procedeixen de la l'abocador del Camí de Vista Alegre, i els materials ibèrics d'entre Can Pujol i Can Roca de la proximitat l'àrea densament poblada de l'entorn de Burriac.

En canvi, no cal descartar que els materials ibèrics dels Vidals i del Turó del Cementiri, corresponguessin, efectivament, a precedents ibèrics dels establiments rurals republicans, ja que no es troben pròxims a jaciments ibèrics ben documentats.

Al territori de *Baetulo*, en un dels punts que hi havia **ceràmica** en època ibèrica: el Turó de Can Galvany, molt a prop del poblat del Turó de Sant Miquel, hi continuem documentant ceràmica en època republicana. Sembla versemblant que es tracti de material relacionat amb aquest poblat, que perviu fins ben entrada la república, en ambdós períodes històrics.

Al territori d'*Iluro* continuem documentant ceràmica republicana a tres punts on ja n'hi trobaven d'ibèrica: Can Modolell, Plaça de la Sardana i Edifici Mar. Per estreta relació de proximitat (mapa 26), el primer punt és clarament associable a l'ocupació ibèrica i republicana de Burriac i encontorns. Els dos darrers a l'abocador ibèric de Can Vilà, que en època republicana presenta estructures que l'identifiquen com a establiment rural, a més de diversos abocadors i altres estructures rurals al seu entorn immediat.

També tenen continuïtat diversos **campes de sitges**:

Al territori de Baetulo, el camp de sitges que documentàvem en època ibèrica, Entre can Teixidó i la Serreta, també perviu al llarg de la república, igual que l'establiment del Turó de Montgat, al qual el vinculaven les anàlisis de visibilitat i d'explotació del territori.

Al territori d'*Iluro* continuen funcionant els camps de sitges de Ca l'Angusto i Can Miralles, a tocar de Burriac, i de Can Jordi, que perviu tal vegada en relació amb l'establiment rural del Sot del Camp.

Al territori d'*Iluro*, es documenta la pervivència d'una sola de les 4 **necròpolis** ibèriques associables a Burriac: la necròpolis del Turó dels Dos Pins.

A la zona on hi havia una altra de les necròpolis de Burriac, hi apareix l'assentament romà republicà de Can Mateu-Ca l'Arnau, segurament un nucli d'administració i control del territori comparable al *praesidium* d'Empúries (GARCIA-MARTÍN-CELA, 2000).

Dos jaciments ibèrics del territori d'*Iluro* semblen tenir una fase d'escassa utilització, preludi de la seva fi, en època republicana: a l'establiment ibèric del Camí de la Mina, ara ja només hi documentem ceràmica i, en època imperial, l'assentament ja hauria deixat d'existir. L'abocador ibèric associable a la fabricació d'àmfores del Camí de Vista Alegre, deixarà de funcionar com a tal per presentar només alguns elements ceràmics. Encara que en època d'August tornarà a funcionar com a abocador, ja no es pot relacionar amb la fabricació amfòrica, sinó que senzillament s'hi abocarà material constructiu d'algun establiment proper.

- Amortitzacions:

Altres jaciments ibèrics no arriben a l'època republicana. Són només 5 al territori de *Baetulo* i 4 al d'*Iluro*:

Al territori de *Baetulo*:

Destaca el **poblat** de Castellruf, abandonat amb l'arribada dels romans (formes antigues de Campaniana A sumades al d'altres materials - vegeu la fitxa corresponent - documenten aquest abandonament a finals del s.III aC - inicis del s. II aC).

Tampoc arriba a la república l'**establiment ibèric** de plana, possiblement fortificat, de Can Calvet. Per raons de proximitat i atenent les anàlisis de visibilitat de l'època ibèrica, proposàvem la hipòtesis que les estructures de Can Calvet i del Torrent de les Bruixes formessin part d'un mateix establiment. Segons aquesta hipòtesi, allò que es devia abandonar en època romana fou només una part de l'assentament (la que presenta restes d'una possible fortificació). En època romana continua l'explotació de la plana fèrtil on se situa Can Calvet-Torrent de les Bruixes, on no només es manté el Torrent de les Bruixes, sinó que s'hi instal·len altres establiments rurals. Per tant, podria ser que els habitants de l'àrea fortificada de Can Calvet haguessin estat reassentats en un hàbitat pròxim sense fortificar, ja que com veurem més endavant, a començaments de la república sembla portar-se a terme una estratègia de desmantellar zones de control i defensa ibèriques de recursos agrícoles.

Hi ha 3 punts on documentàvem **ceràmica** en època ibèrica, que ja no en presenten en època republicana. Es tracta de Can Torres, Colldeforns i Can Rabassa.

Haviem considerat la ceràmica de Can Torres vinculada al poblat del Turó de Penjabocs, ja que es troba dins l'àrea d'explotació d'aquest poblat (mapa 22). Com veurem, el Turó de Penjabocs és abandonat en algun moment del s.II aC, i, per tant, és coherent que no aparegui ceràmica republicana dins la seva immediata àrea d'explotació.

En canvi, Colldeforns i Can Rabassa haurien pogut correspondre a establiments ibèrics, ja que els materials ceràmics que en donen testimoni no es troben als encontorns d'altres jaciments evidenciats per estructures. Aquests possibles establiments ja no vàrem arribar a la república. Perquè? Potser la seva ubicació ens dona la resposta: tots dos punts es troben aturonats: Colldeforns a les muntanyes costaneres de la Serralada Litoral i Can Rabassa a les interiors. Com es desprèn del mapa, els romans no instal·len cap dels nous establiments rurals en turons, sinó a la plana o als vessants de les muntanyes. La situació d'aquests possibles establiments no els hauria permès d'integrar-se bé dins la nova dinàmica romana, de manera que els seus habitants haurien abandonat la zona. El turó on es trobava Can Rabassa té una plana als seus peus on s'ubiquen dos nous establiments rurals romans, tal volta amb habitats procedents del turó. A els vessants i plana marítimes de la muntanya on s'ubica Colldeforns (a l'actual terme de Premià de Dalt), també apareixen nous establiments rurals d'època republicana.

Al territori d'Iluro:

Troblem amortitzats dos **establiments ibèrics**: Agell de Dalt i Pla dels Matxos. Es tracta de dos establiments ubicats al nord de Burriac, prop del poblat i a una alçada remarcable (Agell de Dalt es troba, igual que Burriac a 240 m. i el Pla dels Matxos a 320 m). En aquesta situació només trobem un altre establiment ibèric, el Turó del Oriols (a 280-300 m.), que en època republicana és convertit en un punt de guaita.

En primer lloc, els establiments d'alçada, no responen als nous models romans. Però resulta més remarcable que aquests establiments, atesa la seva alçada i situació, devien servir de protecció interior a Burriac i d'aquí devia néixer l'interès a desmantellar-los o a convertir-los en punt de vigilància romana. Recolzen aquesta hipòtesi els fets que: només trobem amortitzats o reconvertits per a la vigilància romana aquests tres establiments, els únics amb la descrita ubicació estratègica; no sigui amortitzat cap altre establiment ibèric en els dos territoris estudiats (llevat de les zones versemblantment fortificades de Can Calvet) i que aquests restants establiments ibèrics es trobin als vessants costaners o a la plana immediata de Burriac, el Turó

d'en Boscà i puig Castellar; com veurem, els primers poblats a ser amortitzats durant la república, seran els que presentaven una situació més estratègica.

També trobem amortitzades dues **necròpolis** del poblat de Burriac: la de Can Rodon de l'Hort i la de Can Ros. Ja hem vist que de les 4 necròpolis que hi havia a l'entorn de Burriac només 1 arribarà a la república com a tal (al lloc de quarta s'hi instal·la l'assentament de Can Mateu-Ca l'Arau). Tal i com s'ha proposat (GARCIA-MARTIN-CELA, 2000), es pot interpretar la fi de les necròpolis ibèriques, lloc de representació i d'expressió del poder de les elits ibèriques, com un signe de la pèrdua del poder real d'aquestes elits que cal lligar a la fi del seu control dels recursos agrícoles i militar del territori com a fruit de l'estratègia romana.

- Nous establiments:

Finalment, en època republicana apareixen 45 nous jaciments al territori de *Baetulo* i 116 al territori d'*Iluro*:

Els grans protagonistes són els **establiments rurals**: n'apareixen 34 al territori de *Baetulo* i 47 al d'*Iluro*. Les planes del territori i els vessants marítims de les muntanyes s'omplen del que devien ser granges. Es produeix per tant un canvi clar en els patrons d'assentament.

Tant si - partint dels assentaments testimoniats per estructures - considerem que en època ibèrica el territori s'estructurava en base a poblats amb assentaments a l'entorn, com si - posant de relleu els punts amb troballes de ceràmica ibèrica - pensen que, a més d'aquests poblats amb assentaments a les immediacions, el paisatge ibèric incloïa escadusseres granges disperses de plana, és evident que els 81 establiments rurals que apareixen en època republicana donen testimoni d'un canvi estructural del paisatge provocat per la intervenció romana.

Aquest canvi estructural sembla reflectir un canvi en la propietat de la terra i en les formes d'exploració del territori.

En època ibèrica podem pensar - atenent el patró d'assentament que es defineix i seguint el model que s'ha establert respecte a l'alt Guadalquivir (vegeu un resum a MATA, 1998, 100) - que la terra devia tenir un caràcter comunitari; és a dir, que era propietat d'unes elits aristocràtiques que habitaven als poblats i que era treballada per persones dependents d'aquestes elits que devien habitar als poblats i als assentaments dels seus encontorns. Aquesta propietat comunitària havia d'anar acompanyada d'unes formes d'exploració i organització de la producció també comunitàries, de les quals podrien ser un testimoni els camps de sitges ibèrics.

L'aparició de tan nombrosos nous assentaments d'època republicana, sembla indicar, que la possessió de la terra va passar a tenir un caràcter individual , així com l'organització de la producció.

La terra dels voltants dels diferents establiments rurals devia ser explotada pels habitants d'aquells assentaments. Això no implica, ni de bon tros, que aquests grangers fossin els propietaris efectius de la terra sinó que devien pagar un impost a l'estat romà a canvi d'aquesta explotació. De fet, com exposa Prevosti (en premsa), tot i que es desconeix el sistema fiscal romà i la qualificació de la terra dels moments posteriors a la conquesta, les fonts documenten pagaments en blat que podrien tenir relació amb la fiscalitat.

Aquests canvis generals no tenen perquè excloure que algun poblat ibèric dels que perduren continués organitzant l'explotació de la terra de forma col·lectiva i que fos el poblat com a comunitat l'encarregat de pagar tributs a la República romana. D'altra banda, tampoc exclouen que en època ibèrica hi hagués, encara que excepcionalment, alguns nuclis de plana que controlessin la seva pròpia àrea d'explotació.

El fet palès és que , en algun moment de la república, Roma té interès a modificar l'estructura del territori i que sembla haver-ne variat les formes de propietat i d'explotació. Quin és el

motor que mou Roma a potenciar aquests canvis? Sobre aquesta qüestió i sobre d'altres que s'hi vinculen es poden fer diverses hipòtesis en funció de si pensem que la majoria d'assentaments rurals van sorgir en algun moment determinat de la república i de quin fou aquest moment. Tractarem, per tant, aquesta qüestió més endavant, quan intentem evidenciar amb quines dades comptem per concretar l'evolució del paisatge en el marc de l'època republicana.

En el mapa del territori republicà d'*Iluro* (mapa 28) hi destaca, emmig d'aquest panorama de nous establiments rurals, una única vil·la: Santa Margarida de Cabrera. És tracta de l'únic establiment en els dos territoris amb indicis de cert luxe que podrien tenir una datació republicana: un mosaic amb tesselles de marbre formant rombes. Podem pensar que es tracta d'un preludi de l'esclat de vil·les que tindrà lloc amb l'imperi. Tampoc cal descartar que d'altres vil·les documentades haguessin tingut els seus inicis en aquest moment, sense que ens n'hagi arribat l'evidència.

També hi trobem un sol nou camp de sitges, Ronda Mistral.

Si en la nostra anàlisi tinguéssim en compte els punts amb troballes - bàsicament ceràmiques - de cronologia indefinida entre l'època ibèrica i republicana, podríem fer dues hipòtesis:

La primera, seria considerar aquestes troballes republicanes, de manera que el paisatge que acabem d'esbossar només canviaria en tant que s'hi afegirien més assentaments dispersos.

La segona hipòtesi seria incloure aquestes troballes indefinides dins l'època ibèrica. Aleshores se'ns definiria un paisatge republicà amb nombrosos elements de continuïtat respecte a l'època ibèrica: l'època ibèrica hauria comptat ja amb molts establiments de plana que haurien tingut continuïtat en època romana. Alhora, alguns dels establiments de plana ibèrics haurien desaparegut per ser substituïts per altres de romans en nous emplaçaments.

En aquesta mateixa línia, també podríem incloure alguns d'aquest establiments dins l'època ibèrica, altres dins la republicana i proposar un tercera hipòtesi mixta.

Per tant, si més no en atesa de l'avenç de les investigacions, ens veiem obligats a deixar de banda aquests assentaments atesa la manca d'objectivitat de les dades. Tanmateix, la seva existència fa que no puguem descartar absolutament que , com ha proposat Olesti (1995, 1997, 2000) existissin més elements de continuïtat entre el paisatge ibèric i el republicà que els que tenim millor documentats.

En aquest moment també apareixen 7 nous punts que contenen **ceràmica** republicana al territori de *Baetulo* i 53 al territori d'*Iluro* (on, a més, tenim 4 punts amb troballes de monedes o indeterminades). És tracta de punts situats, essencialment, igual que els establiments rurals, en les planes del territori, als vessants marítims de la Serralada Litoral o, més excepcionalment, seguint cursos hidrològics cap a l'interior de la Serralada. De la mateixa manera que s'esdevenia respecte a l'època ibèrica no sabem si es tracta senzillament de dispersions ceràmiques relacionades amb assentaments propers o d'assentaments pròpiament dits les estructures dels quals no hem documentat. En aquest cas, a causa del nombrós poblament republicà, sempre els trobem propers a d'altres establiments. D'una banda, això obre la possibilitat que en formin part. D'altra banda, encara que tinguessin entitat pròpia , això només canviaria l'estructura del paisatge en tant que hi afegiria alguns altres establiments nous. Per tant, no prendrem en consideració els punts amb troballes ceràmiques en la nostra anàlisi.

La gran diferència de punts amb troballes ceràmiques que hi ha entre els territoris de *Baetulo* i *Iluro* és purament circumstancial: un número important de troballes es troben a la zona de Cabrera, molt prospectada i treballada en els darrers temps. Però, sobretot, es pot observar una munió de punts amb ceràmica romana als municipis de Premià de Mar i Premià de Dalt. Aquesta concentració només és deguda a la utilització d'un criteri més minuciós en el fitxatge dels jaciments d'aquests municipis que a la resta del territori i al fet – exposat a la introducció – que es troba pendent la revisió i homogeneïtzació de criteris respecte a la base de dades d'*Iluro*.

També són nous establiments 2 **terrisseries** del territori de *Baetulo* (Torrent de Sistres i Vinya del Sr. Mañas). El fet al Torrent de Sistres hi apareguin àmfores vinateres romanes, vincula aquest nou establiments amb un canvi que també s'introdueix durant la república: el comerç i la producció de vi a gran escala.

Al territori d'*Iluro* hi documentem la terrisseria de Santa Cecília. La fabricació d'àmfora ibèrica, a més de romanorepublicana, i el fet que es trobi a tocar de l'abocador ibèric del camí de Vista Alegre ens fa pensar que devien correspondre a un mateix establiments industrial ibèric amb continuïtat romana (malgrat que trobem l'abocador sense activitat en aquest moment). Als actuals municipis de Premià de Mar i Premià de Dalt, hi documentem tres zones d'abocadors, però cal remarcar que ni a aquests ni a l'antic abocador ibèric de Can Vilà convertit en establiments rurals, hi ha indicis de fabricació terrissaire.

També es documenten dos nous **ancoratges**, Desembocadura del Torrent de l'Ase, just davant de Cal Ros de les Cabres, al territori de *Baetulo*, i l'anomenat Fons Submarí de Premià de Mar, que podria haver tingut un precedent ibèric. Les àmfores Dressel 1 i Pascual 1 que s'hi han trobat, els vinculen a la introducció del comerç del vi a gran escala.

Prop de Burriac, apareix un nou **punt de guaita**, aturonat: el Turó de l'Infern, que ha de respondre a la mateixa política de control militar que provocà a la desaparició d'alguns establiments ibèrics aturonats de la zona, a la transformació d'un altre en punt de guaita i, portada a la màxima expressió, a la fundació de l'assentament de **Can Mateu-Ca l'Arnau**.

Tanquem aquesta relació de nous assentaments republicans amb la fundació de les ciutats de ***Baetulo i Iluro***: la culminació d'aquests canvis? o co-protagonista fonamental per portar-los a terme?

Cronologia del poblament republicà: una qüestió pendent.

Podem concretar moments clau en la conformació del poblament republicà?

En intentar escatir la formació i evolució del poblament republicà, topem amb l'escull que només podem datar estratigràficament estructures constructives republicanes d'un percentatge mínim sobre el total dels jaciments, que no ens permet, de cap manera, fer generalitzacions quant a l'evolució del paisatge.

El nostre coneixement sobre els jaciments es basa, en bona part, en notícies o excavacions antigues i en prospeccions. Així, sovint no podem associar materials i estructures i molts cops desconexem les quantitats dels diferents tipus de ceràmica.

Si bé és cert que també comptem amb un percentatge important de jaciments on s'han efectuat excavacions científiques, són poques les que han permès datar estratigràficament estructures republicanes. Sovint, el material republicà és residual o apareix fora de context estratigràfic.

Les escasses estratigrafies republicanes, en poques ocasions precisen, més enllà de les hipòtesis, la cronologia dins els marcs del s.II i primera meitat del s.I aC.

És per això, que a l'hora d'intentar establir d'una manera el més objectiva possible en quins moments van viure els jaciments republicans, el més adient resulta emprar una metodologia semblant a la que ja va emprar Prevosti en els anys vuitanta (1981a i b): analitzar les presències o absències de Campaniana A i B (o altres fòssils directors del s.I aC: la Campaniana a tardana i les àmfores locals Dressel 1, Laietana 1 i Pascual 1) en els diferents establiments i així determinar ocupacions durant el s.II aC i ocupacions durant la primera meitat del s. I aC. Només tindrem en compte els jaciments on han estat documentades estructures, i deixarem de banda els que només presenten ceràmica. Òbviament, també caldrà deixar de banda alguns jaciments que presenten Campaniana indeterminada o que no presenten ni Campaniana ni cap altre material que pugui servir de fòssil director.

Cal assenyalar que la base de dades del GIS no fou dissenyada amb la intenció de respondre a qüestions sobre l'evolució del poblament republicà i que els camps que hi fan referència el consideren com a conjunt. No comptem amb camps sobre materials ceràmics ni que discriminin els jaciments del s.II aC dels jaciments del s. I aC. Per tant, les dades que tot seguit exposarem es basen en consultes manuals dels textos de les fitxes dels jaciments.

Al territori de *Baetulo* es documenten un total de 23 jaciments amb estructures i presència de Campaniana A i B (o Campaniana A tardana o àmfores locals republicanes): corresponen a la pervivència de quatre poblats ibèrics (dels quals, només el Turó de Montgat arribarà a començaments de l'imperi) i a 19 establiment rurals. Cal remarcar que tots els establiments rurals són nous com a tals⁶⁶ amb la sola excepció de l'establiment ibèric del Torrent de les Bruixes i que tots aquests establiments trindran continuïtat en època imperials llevat de Torre Tabernera i Can Palau.

El total de jaciments que presenten Campaniana A però absència de Campaniana B (o Campaniana A tardana o àmfores locals republicanes) és només de 8. Corresponen a 3 poblats ibèrics que són amortitzats a començaments de la república; a 3 establiments rurals, tots nous i tots – malgrat l'absència de materials de la primera meitat del s.I aC – amb continuïtat imperial. Dins d'aquest grup també s'inclouen la terrisseria de ceràmica comuna Vinya del Sr. Mañas. El camp de sitges ibèric d'entre Can Teixidó i la Serreta també persistirà ara i fins a l'imperi.

Finalment comptem amb un conjunt de 4 jaciments (3 establiments rurals i la terrisseria d'àmfores vinateres del Torrent de Sistres), amb absència de Campaniana A i presència de Campaniana B (o Campaniana A tardana o àmfores locals republicanes). Tots aquests establiments són nous i, tots, llevat de Can Zam, tenen documentada continuïtat imperial.

⁶⁶ És a dir, deixant de banda ceràmiques ibèriques que, com hem vist, no podem saber si eren residuals o podrien haver correspost a precedents establiments ibèrics (tot i que hem efectuat algunes hipòtesis respecte d'això).

Al territori d'*Iluro* comptem amb 15 jaciments amb presència de Campaniana A i B (o materials d'aquests moments).

Alguns corresponen a pervivències de l'època ibèrica que van anar essent amortitzades al llarg de la república: els poblats de Burriac i la Cadira del Bisbe; i a diversos jaciments de l'entorn de Burriac: els camps de sitges integrats en establiments rurals republicans de Mas Català, Can Bartomeu⁶⁷, i Can Rafael Esteva, i l'establiment ibèric convertit en punt de guaita del Turó del Oriols. Allunyat d'aquesta zona, el camp de sitges ibèric de Can Jordi també perviu només durant la república.

També comptem amb un grup de 8 establiments rurals nous, que, a diferència dels jaciments anteriors, tindran continuïtat en època imperial.

Comptem amb un grup de 6 jaciments emmarcables en el s.II aC: ⁶⁸

Tenim pervivències de l'època ibèrica que són amortitzades a començaments de la república. Destaca el poblat del turó Gros de Esvellec (amb presència de Campaniana A i absència de B o altres materials del s.I aC); el camp de Sitges de Can Miralles-Can Modolell i una necròpolis del Turó dels Dos Pins (jaciments a l'entorn de Burriac, amb amortització d'aquest moment estratigràficament datada).

Només 2 establiments rurals (amb escàs materials però presència de Campaniana A i absència de B) podria ser nous, i no s'hi documenta continuïtat⁶⁹.

⁶⁷ Respecte a Mas Català i Can Bartomeu, jaciments excavats recentment, no tenim concretats els materials ceràmics que s'hi van localitzar a les fitxes, però sí datacions estratigràfiques per a les estructures republicanes de la segona meitat del s.II aC. Les estructures republicanes de Can Rafael Esteva van ser amortitzades a mitjan s.I aC.

⁶⁸ Entre els jaciments que fem constar en aquest grup n'hi ha, com anem indicant, alguns amb datació estratigràfica però sense justificació dels materials a les fitxes (ja que es tracta d'excavacions molt recents) i amb presència de Campaniana A i absència de campaniana B o altres materials de la primera meitat del s.I aC.

⁶⁹ La Fornaca, sense cap indici de precedents ibèrics, i el Turó d'en Dori, que podria haver tingut un precedent ibèric.

Entre aquests jaciments que van viure en els s.II aC, l'estrella és l'assentament romanorepublicà de Can Mateu-Ca l'Arnau que, als peus de Burriac tingué com a tal⁷⁰, vida durant uns anys que s'emmarquen, segons datació estratigràfica, entre el 175 i el 90-75 aC.

Finalment, el territori d'*Iluro* presenta una majoria d'establiments amb Campaniana B (o Campaniana A tardana o àmfores locals republicanes) i amb absència de Campaniana A. El grup de jaciments atribuïbles a la primera meitat del s. I aC, està format per 26 establiments: 16 establiments rurals; 1 abocadors i 1 camp de sitges; i 1 possible punt de guaita.⁷¹ També comptem amb dos establiments rurals més, amb recent datació estratigràfica de mitjan s.I aC (La Peirota-Can Xeco i Can Vilà) encara que en desconeixem els materials. Tots els establiments són nous i tots perviuran a començaments de l'imperi (amb l'excepció de 2 establiments rurals sense continuïtat, un dels quals ja existia en època ibèrica).

Aquestes dades tant generals palesen alhora similituts i grans diferències entre els territoris de *Baetulo* i *Iluro*.

El destí dels poblats és unitari en ambdós territoris.

En canvi, l'esplet d'establiments rurals republicans de plana que es produeix a tota aquesta zona de la Laietània podria haver-ho fet en moments diferents als territoris de *Baetulo* i d'*Iluro*.

⁷⁰ Fem referència al sector d'habitacions i a les termes, tot i que a la zona també hi ha una necròpolis ibèrica i una terrisseria de la segona meitat del s.I aC, com s'explica a la corresponent fitxa.

⁷¹ El possible punt de guaita, el Turó de l'infern, podria ser anterior ja que també presenta Dressel 1 itàlica.

- El destí dels poblats ibèrics.

Els poblats ibèrics del territori de *Baetulo* i *Iluro*, van ser amortitzats, en resposta a una mateixa estratègia romana, en diferents moments de la república en funció de la seva situació estratègica i del rol desenvolupat en les èpoques ibèriques i romana.

Només el Turó de Can Gallemí, presenta Campaniana indeterminada.

Alguns d'aquests poblats presenten Campaniana A i absència de Campaniana B, cosa que els permet afirmar que van deixar de funcionar durant el s. II aC. En general millor coneguts que els altres tipus de jaciments, en alguns casos podem precisar el moment del seu abandonament atenent formes ceràmiques de Campaniana A, de vegades associades a d'altres materials:

Castellruf va ser abandonat entre finals del s.III aC i inicis del s.II aC; l'abandonament de Puig Castellar com a nucli de poblament concentrat s'ha establert amb anterioritat a mitjan s.II aC i, el de Les Maletes a principis del s.II aC. Del Turó de Penjabocs, només podem dir que no va arribar al s.I aC. S'ha determinat que el Turó Gros de Séllecs no va tenir activitat més enllà de mitjan s.II aC.

A diferència d'aquest grup de poblats, presenten Campaniana B i, per tant, continuen funcionant durant el s.I aC, el Turó d'en Boscà, el Turó de Sant Miquel i el Turó de Montgat, Burriac i La Cadira del Bisbe.⁷²

Ens trobem doncs, amb un seguit de poblats que podem pensar que es van abandonar amb l'arribada dels romans o en els anys immediatament posteriors i amb d'altres que perviuen. Quines pautes segueix aquesta selecció? El desmantellament dels poblats que hem esmentat deixa fora de tot ús l'acurada xarxa d'intervisibilitats amb que des d'aquests assentaments es protegia el conjunt del territori; s'anul·la el sistema defensiu ibèric. Deixen de funcionar Puig Castellar i Turó de Les Maletes, principals nusos de comunicacions visuals entre els poblats de l'interior i de la costa; i el Turó de Can Gallemí i Castellruf, que controlaven un pas de

⁷² A la Cadira del Bisbe no ens consta la presència de Campaniana B però sí d'imitacions de vernís negre i d'àmfora Pascual 1.

l'interior a la costa. Tot i no tenir-ne constància, és versemblant que el Turó de Penjabocs - que controlava el mateix pas- també fos abandonat en aquest moment (i encara que continués no tenia cap capacitat de comunicar amb els poblats de la costa sense el Turó de Les Maleles i el Puig Castellar). El Turó Gros de Séllecs, que des de les muntanyes de l'interior també devia tenir rellevants funcions de control i defensives, també s'abandona.

Així, podem pensar que tots els poblats de les muntanyes de l'interior de la Serralada Litoral deixen de funcionar llevat del Turó de Sant Miquel que, ai llat, a l'extrem nord-est, sembla haver perviscut fins a un moment indeterminat de la primera meitat del s.I aC, sense poder ja intercanviar advertiments de perill amb els poblats de la costa un cop desmantellats el Turó de les Maleles i el Puig Castellar.

L'abandonament de gairebé tots els poblats de les muntanyes interiors de la Serralada Litoral deixava sense protecció el poblat o poblats que hi van continuar; els camps de cereals de les planes del Vallès; el pas que, travessant les muntanyes, comunicava les planes vallesanes amb la costa, i també els poblats de la costa: el Turó d'en Bosca i el Turó de Montgat.

En canvi, perviuen els poblats de les muntanyes litorals, que desenvolupaven funcions políticoadministratives i versemblantment residencials i comercials.

L'abandonament del Turó d'en Boscà i de Burriac s'ha datat entorn el 100-90 aC. A Burriac, en aquest mateix moment es documenta l'abandonament d'alguns sectors. Tanmateix, sembla que hi persistí algun nucli reduït de vida fins cap als anys 50-40 aC.

Burriac fou el nucli políticoadministratiu de la Laietània i el Turó d'en Boscà, el més rellevant del seu territori. Ambdós, devien tenir funcions residencials d'elits aristocràtiques..

Potser van esdevenir punts de control i administració de directrius romanes. Això és especialment remarcable en el cas de Burriac, a tocar del qual s'establí l'assentament de Can Mateu-Ca l'Arnau (a més de punts de guaita en turons propers), que sembla destinat a controlar el poblat i encontorns i a establir les directrius de l'administració del territori.

En tot cas, la seva pervivència del Turó d'en Boscà i de Burriac és una mostra més la subtil política de romanització que destrueix allò que comporta un poder real per a la gent dels territoris conquerits, però que, a canvi, fa la concessió de deixar perviure o inclús reaprofitar en benefici propi els nuclis, edificis, etc, que - un cop desvestits del poder efectiu que poguessin albergar - no suposen cap perill per a la romanització i tenen un significat simbòlic per als conquerits.

La Cadira del Bisbe, que podria haver estat un important centre residencial aristocràtic, amb pocs materials dels s.II-I aC, presenta alguns elements de perduració que el podrien fer arribar a la segona meitat del s.I aC.

La seva situació no representava cap perill; la seva pervivència devia representar una concessió a les elits aristocràtiques.

El Turó de Montgat, que presenta Campanianes B-oï des, pogué continuar funcionat durant la segona meitat del s. I a C. Aquest assentament, que no sembla haver tingut capacitat de comunicar visualment amb cap poblat, devia perviure atesa la seva versemblant funció d'enclau comercial.

El camp de sitges d'entre Can Teixidó i la Serrera, que pot vincular-se al Turó de Montgat a través de les anàlisis de visibilitat i d'explotació del territori, i que també data de l'època ibèrica, estan amortitzades amb Campaniana A, no presenten Campaniana B, però, en canvi, contenen T.S. Itàlica. Així doncs, podem pensar que es van amortitzar en relació al Turó de Montgat.

Així doncs, tal com han assenyalat Garcia-Martín-Cela, 2000, amb l'entrada dels romans, els ibers perden la capacitat de defensa militar: el control real sobre els recursos agrícoles i la possibilitat de defensar els seus centres residencials i de poder.

- El poblament dispers.

L'arribada dels romans també significà la implantació d'un nou model d'organització territorial caracteritzat pel poblament dispers. El procés fou contemporani als territoris de *Baetulo* i d'*Iluro*? En quin moment o moments es van omplir les planes d'establiments rurals?

Atenguem primer el panorama general que ens ofereix la ceràmica del conjunt d'establiments rurals per , després, veure com hi encaixen, i si ens ajuden a precisar aquest panorama, aquells establiments amb datació estratigràfica de les estructures republicanes⁷³.

Les dades generals que hem exposat anteriorment ens mostren que la immensa majoria dels establiments rurals del territori de *Baetulo* presenten Campaniana A. En canvi, al territori d'*Iluro*, tot i que n'hi ha una proporció important amb presència de campaniana A, la majoria presenten exclusivament Campaniana B (i/o altres fòssils directors del s.I aC: Campaniana a tardana o àmfores locals: Dressel 1, Laietana 1 o Pacual 1).

Els marges cronològics de la Campaniana A i B, que es toquen entorn el 100 aC, (i el fet que la majoria de materials apareixen de forma residual o sense context estratigràfic) podrien fer-nos pensar en un panorama homogeni en els dos territoris amb un establiment de granges a les planes durant el s. II aC i, sobretot, entorn el 100 aC, en relació a la fundació de les ciutats. Tanmateix, les remarcables diferències que mostren els establiments d'un i altre territori quan a les presències d'un i altre tipus ceràmic, semblen indicar processos d'assentament cronològicament diferenciats. El procés d'establiments rurals a la plana sembla més antic al territori de *Baetulo* que al d'*Iluro*.

Al territori de *Baetulo* la formació del paisatge rural republicà devia tenir lloc en algun moment del s.II aC, ja que comptem amb 25 establiments rurals amb presència de Campaniana A (19 amb Campaniana A i B, i 6 amb Campaniana A i absència de B⁷⁴). Els anys de la primera

⁷³ Remetem als llistats temàtics de jaciments de l'època republicana i a les fitxes de jaciment corresponents, en què es basen aquestes dades.

⁷⁴ Al territori de *Baetulo*, presenten campaniana A i B (o Campaniana A tardana o àmfores locals republicanes): Cal Ros de les Cabres, Riera de Teià, Vinya del Sr. Mas, Partida de Fosses, Alella-Autopista,

meitat del s. I aC, devien ser només de continuïtat i finalització d'un procés portat a terme durant la centúria precedent (ja que només hi documentem 3 establiments rurals amb presència de Campaniana B i absència de A⁷⁵). Cap d'aquests establiments té precedents estructurals d'època ibèrica, llevat del Torrent de les Bruixes.

Només tenim constància que estan estratigràficament datades estructures republicanes d'establiment rurals a Cal Ros de les Cabres (del s.II aC) i al Molí d'en Grau Marimón (del s.I aC). Ni aquestes excavacions ni les formes ceràmiques que apareixen en alguns jaciments ens ajuden, doncs, a precisar el panorama general d'establiment del poblament rural, essencialment, en moments indeterminats del s.II aC.

Al territori d'*Iluro*, en canvi, els materials semblen apuntar envers una creació d'assentaments rurals més distribuïda entre els s.II aC (en documentem 8 amb presència de campaniana A i B i 2 amb presència de Campaniana A exclusivament⁷⁶) i I aC. L'esplet d'establiments rurals sembla haver tingut lloc en el s.I aC (ja que n'hi ha 16 amb presència exclusiva de Campaniana B⁷⁷). Només un d'aquests establiments, Can Pau Ferrer, té precedents d'època ibèrica.

Can Llinàs, Can Fàbregues, Can Guinard, La Pedrera, Torre Tabernera, Can Palau, Torrent de les Bruixes, Vinyes del Castellet i de Mas Boscà, Pomar de Dalt, La Miranda, Ca l'Alemanys, Can Riviere, Molí d'en Grau Marimón, Can Peixau. Presenten Campaniana A i absència de B (o Campaniana A tardana o àmfores locals republicanes): Bell Resguard, Can Cusí, Les Flors, Camí d'en Boscà, Mas Ram,AVINGUDA Conflent.

⁷⁵ Al territori de *Baetulo*, presenten Campaniana B (o Campaniana A tardana o àmfores locals republicanes) i absència de Campaniana A: Can Teixidó, Can Zam i Can Mora.

⁷⁶ Al territori d'*Iluro*, presenten campaniana A i B (o Campaniana A tardana o àmfora local republicana): Les Pèrgoles, Torre Llauder, Can Balençó, Can Carbonell-Can Amat, Sot del Camp, Torrent de les Piques, Vivers Municipals i Can Majoral. Presenten exclusivament Campaniana A i absència de B (o A tardana o àmfora local republicana): La Fornaca i Turó d'en Dori.

⁷⁷ Al territori d'*Iluro*, documentem presència de Campaniana B (o A tardana o àmfora local republicana) i absència de Campaniana A, a: Can Xacó, Can Pau Ferrer, Torre Rosendo-Riera, Can Verboom, Santa Anna-Can Nolla, Can Riera, Ronda Mistral, Fàbrica Massana, Els Vidals, Carrer de la Mercè, La Gran Vilassa, Sitges de la Por, l'Alzina Surera, El Morell, Prop del Torrent de la Pólvora, Figuera Major.

D'aquests 16 jaciments, n'hi ha 6 respecte als quals no pot descartar-se la possibilitat que fossin una mica anteriors al 100 aC, ja que no presenten contextos estratigràfics que indiquin en contrari i, entre els seus materials en podem trobar amb forquilles cronològiques àmplies com les de l'àmfora itàlica.

Els conjunts de materials dels altres 10 jaciments donen cronologies *post quem* d'entre el 100 aC i el 50 aC: 5 d'aquests establiments ha estat objecte d'excavacions científiques a partir dels anys 90: Can Pau Ferrer (amb precedent ibèric i una fase romana d'entorn el 50aC); Ronda Mistral; Sitges de la Por; Els Vidals i Carrer de la Mercè. Can Xacó fou excavat el 1977. La Gran Vilassa fou prospeccionat els anys 80. Només 3 d'aquests jaciments es coneixen a través d'excavacions o troballes antigues: Santa Anna-Can Nolla; El Morell i Prop del Torrent de la Pólvora.

També cal remarcar que alguns d'aquests 10 jaciments presenten elements o materials que permeten relacionar-los, a tall d'hipòtesi o amb més grau de certesa, amb la producció vinícola tardorepublicana:

Les nostres fitxes de jaciments indiquen datació estratigràfica d'estructures republicanes de mitjan s.II aC per 2 establiments rurals : Can Balençó i Can Bartomeu; i de la segona meitat del s.II aC per Mas Català. Tenim datació d'un moment indeterminat del s.I aC per Can Majoral; de la primera meitat d'aquest segle per les estructures de 2 establiments: Torrent de les Piques i del carrer de la Mercè; ja a partir de mitjan s.I aC se situen 4 establiments : Les Sitges de la Por, Can Vilà, La Peirota-Can Xeco i els Vidals. Així, doncs, les excavacions científiques semblen confirmar el panorama general que esbossa la ceràmica: tenim establiments ja a partir de mitjan s. II aC (3 establiments), però la quantitat de jaciments del s.I aC és molt més gran (7 establiments). Dins el marc del s.I aC tenim una major quantitat d'assentaments a partir de mitjan segle (2 daten de la primera meitat i 4 a partir del 50 aC). Tot i que el percentatge d'estructures datades és poc significatiu, podria estar subratllat aquests procés de creació d'assentaments més tardà del territori d'*Iluro* i podria esbossar-ne l'auge cap a finals de la república.

Quines podrien haver estat les causes motores d'aquesta creació d'establiments rurals? Perquè aquest procés es podria haver començat a portar a terme amb anterioritat al territori de *Baetulo* que al d'*Iluro*?

Els amplis marges cronològics deixats pel material ceràmic i per l'estat de coneixement, així com diferents tractaments metodològics i valoracions de les dades, han permès que els estudiosos seguissin hipòtesis amb molt diferents implicacions històriques sobre l'establiment de granges a les planes d'aquest territori. Resumim, d'antuvi, breument, les dues principals hipòtesis que han estat efectuades i contrastem-les, després, amb el panorama que semblen indicar la nostra valoració de les dades i, sobretot, les novetats aportades per recents excavacions del territori d'*Iluro*.

Can Xacó presenta un dipòsit amb una depressió circular per a líquits que podria relacionar-se amb una premsa de vi o oli.

A Can Pau Ferrer hi ha un important abocador d'àmfores Dressel 1 local, que fa pensar en la presència d'una terrisseria..

El gran predomini de l'àmfora Pascual 1 a Ronda Mistral, permet pensar que s'hi produï a aquests tipus amfòric.

Al Morell i a Prop del Torrent de la Pólvora destaquen sengles dipòsits de líquits.

Al Vidals, dins d'estances ben datades, s'hi han localitzat forats per a encaixar-hi dòlies i àmfores.

Prevosti (1981 a i b, en premsa) pensa que l'esplet del establiment rural es va produir entre finals del s.II aC i principis del s.I aC i el vincula a l'aparició de les ciutats romanes. Al llarg del s.II aC Roma hauria tingut interès, bàsicament, a explotar econòmicament el territori a través de tributs; aquest interès hauria potenciat, òbviament, el control militar i és en aquest context que s'entendria l'assentament romà republicà de Ca l'Arnau, recentment trobat a la Vall de Cabrera i de construcció datada entre el 175-150 aC: hauria estat un centre de control de Burriac. El procés d'establiment a la plana només s'hauria donat de manera incipient, fruit de la reubicació de la població que abandona els poblats. No seria fins envers el 100 aC (tal com ha plantejat Guitart, 1994) que Roma pretendria explotar agrícolament el territori, essent un dels objectius establir-hi veterans, i seria només aleshores que l'organitzaria a través de la fundació de ciutats. A partir d'aquestes ciutats, s'efectuaria la colonització del territori agrari.

No és possible determinar (tal i com han assenyalat autors com Prevosti i Ariño, 1999) si aquesta colonització es va portar a terme bàsicament amb població itàlica o ibèrica: les restes materials només revel·len l'existència de molts assentaments amb barreges culturals arquitectòniques, però, sobretot, de material ceràmic. Tanmateix, edificis com les termes de *Baetulo* palesen l'arribada de població itàlica amb la fundació de les ciutats i per tant, segons aquesta hipòtesi, seria versemblant que en el procés de colonització agrària hi hagués una part important de població itàlica.

Cal remarcar que no tenim datació ni podem assegurar la relació amb el vi dels diversos dipòsits esmentats.

La segona hipòtesi, és la proposada per Garcia-Martin-Cela (2000) i per Olesti (1995,1997, 2000).

Segons aquests investigadors, el moment d'auge pel que fa a l'establiment de nous establiments rurals a les planes del territori d'*Iluro* és mitjan s.II aC., una plana que, segons Olesti, ja hauria comptat des de l'època ibèrica amb una important ocupació.

El procés hauria estat protagonitzat per la comunitat ibèrica, reassentada seguint les noves directrius romanes. Segons Olesti, Roma hauria potenciat aquesta reorganització del territori per tal de poder extreure més tributs de les comunitats ibèriques: d'una banda permetia inventariar i controlar millor les riqueses; de l'altra, les noves formes de producció i treball permetien generar més recursos agrícoles al món indígena i el sistema tributari romà podia beneficiar-se'n.

El nucli de Ca l'Arnau, hauria estat un centre des d'on organitzar aquest procés de romanització. En canvi, la fundació de les ciutats - segons aquests autors caldria situar la fundació d'*Iluro* no envers el 100 aC sinó ja de ple en el s.I aC, entre el 75 i el 50 aC - tindria lloc per administrar segons models romans un territori prèviament estructurat.

Segons les dades que hem exposat, al territori de *Baetulo*, el procés d'ocupació de les planes amb establiments rurals, degué tenir lloc en moments indeterminats del s.II aC. Els establiments devien començar a aparèixer amb anterioritat a la fundació de *Baetulo* entorn el 100 aC i, versemblantment, com sembla inserir-se la petita aglomeració d'establiments republicans situat a la via a tocar de la ciutat, altres establiments devien aparèixer vinculats a la fundació de la ciutat. Tanmateix, les dades no permeten precisar si, quan es fundà *Baetulo* el territori ja estava essencialment estructurat o si la fundació de la ciutat i l'estructuració del territori fou un procés paral·lel. En tot cas, l'esplet d'assentaments no sembla poder situar-se més enllà del 100 aC.

El procés al territori d'*Iluro*, com hem vist, sembla haver estat més tardà que a *Baetulo*.

Tot i que s'hi documenten establiments rurals republicans des de mitjan s.II aC, i per tant, alguns establiments foren anteriors a la fundació d'*Iluro*, la majoria dels nous establiments

rurals semblen datar del s.I aC. Se'n hi van establir al llarg de tot el segle però podem apuntar la possibilitat que una part significativa dati de finals de la república. Una part important dels establiments rurals devien sorgir en relació a la fundació d'*Iluro* (que diferents investigadors establiexen bé entorn al 100 aC , bé entre el 75-50 aC⁷⁸), que devia comportar l'estructuració del territori segons models típicament romans.

És possible que es dongués un procés diferenciats en les dos territoris: una estructuració del territori de *Baetulo* anterior a la fundació de la ciutat ,i una estructuració del d'*Iluro* vinculat a la fundació de la ciutat, entorn el 100 aC.

Si partim de la hipòtesi que l'auge d'establiments rurals a la plana tingué lloc en relació a la fundació de *Baetulo* entorn al 100 aC, i que el mateix procés es donà al territori d' *Iluro*, hem de pensar bé que procés de colonització de les planes del territori de *Baetulo* fou molt més ràpid que el del territori d'*Iluro*, més progressiu, bé en una fundació d'*Iluro* entorn el 75-50 aC.

La introducció d'una estructura de poblament típicament romana més tardana a *Iluro* que a *Baetulo* podria explicar-se en funció dels poblats ibèrics més influents de sengles zones i de la distribució dels assentaments republicans al territori més pròxim a les ciutats, que sembla apuntar diferents models de romanització.

Cal considerar la forta influència de Burriac com a capital laietana. Tal vegada, mercès a aquesta influència, el poblat - ben controlat i dirigit des de l'establiment romanorepublicà de Can Mateu-Ca l'Arnau - mantingué una organització d'explotació col·lectiva de la terra i s'encarregà, com a comunitat, de pagar els tributs del conjunt del seu territori a la república romana.⁷⁹

L'abandonament del Turó d'en Boscà, es data entorn el 100-90 aC, mentre a Burriac sembla haver-hi persistit un nucli de població fins envers el 50-40 aC. D'aquesta manera, el

⁷⁸ Vegeu una exposició de les dades arqueològiques sobre la fundació d'*Iluro* i de les diferents interpretacions que se'n poden fer a GARCIA-MARTÍN-CELA, 2000.

⁷⁹ Segons una de les diverses fórmules que devien emprar els romans per organitzar els territoris conquerits (vegeu Prevosti, em premsa)

progressiu descens dels habitants del poblats a les planes pogué ser anterior al territori de *Baetulo* que al d'*Iluro*.

A les rodalies de *Baetulo* (vegeu el mapa 27), només trobem establiments republicans en relació a la possible via predecessora de la Via Augusta. Tanmateix, la plana que s'estén al nord de la ciutat, apareix buida de poblament. No és fins als vessants muntanyosos propers al Turó d'en Boscà i al Puig Castellar, que s'identifica una munió d'establiments rurals. Aquestes planes ara buides, s'ompliran de poblament en època imperial (mapa 30).

En canvi, a les planes que s'estenen al nord d'*Iluro* hi podem observar establiments rurals ja des de l'època republicana.

Aquesta diferent distribució sembla recolzar la primera de les hipòtesis que apuntàvem. Al territori de *Baetulo* pogué produir-se una instal·lació majoritària d'establiments rurals a les planes anterior a la fundació de la ciutat. Devia tractar-se, bàsicament, de poblament que descendí dels poblats i romangué als encontorns d'aquests poblats. En canvi, es possible que la població que devia arribar amb la fundació de la ciutat habités a l'interior d'aquesta i treballés les terres sense vestigis d'assentaments que podem observar a l'entorn de *Baetulo*. Aquesta presència de bona part del poblament a l'interior de la ciutat, podria explicar perquè documentem pocs establiments republicans atribuïbles al s.I aC.

Al territori d'*Iluro*, en canvi, una bona part dels establiments rurals semblen poder vincular-se a la fundació de la ciutat, no només per la seva més recent cronologia sinó perquè a les planes de l'entorn d'*Iluro* podem observar, ja des de l'època republicana, una munió d'establiments (mapa 30). Sembla, doncs, que la ciutat comportaria una colonització de les planes immediates des dels moments inicials. El fet que *Iluro* sigui una ciutat més petita que *Baetulo*, amb cabuda per a menys població, ajuda a recolzar i explicar aquesta hipòtesi.

Finalment cal tenir en compte que, una part importat del l'establiment de plana d'*Iluro*, pogué tenir lloc en relació amb la introducció del conreu de la vinya i el comerç del vi a gran escala, una mica abans i sobretot a partir del 50aC. És possible, que una part important d'aquests establiments estigués molt especialitzada en la producció vinícola.

DINÀMICA DEL PAISATGE. (mapes, 33, 34, 35, 36)

La observació i anàlisi dels polígons de Thiessen efectuats sobre el poblament republicà, juntament amb la presa en consideració de les principals característiques dels jaciments, ens permeten apuntar algunes hipòtesis sobre les relacions jeràrquiques entre els diferents tipus de poblament república i sobre la dinàmica d'aquesta societat.

Propietat rural i jerarquia del poblament.

Hem efectuat, d'una banda, polígons de Thiessen que prenen en consideració només els establiments rurals (i la possible vil·la de Santa Margarida de Cabrera).

D'altra banda, hem calculat els polígons de Thiessen dels diferents jaciments republicans que podrien correspondre a poblament: establiments rurals, camps de sitges, terrisseries i zones amb concentracions de ceràmica.

No tenim la seguretat que cada un dels establiments rurals constituís un hàbitat, ja que alguns podrien correspondre, per exemple, a barraques per guardar-hi eines. Tanmateix, a certesa sobre l'equivalència dels altres tipus de jaciments amb poblament és molt menor, sobretot pel que fa a les concentracions de ceràmica, que simplement podrien reflectir el conreu de la terra. Així, doncs, escau valorar fonamentalment els polígons fets sobre els establiments rurals.

Ultra el poblament republicà segur, hem representat sobre la cartografia on presentem aquestes anàlisis, els jaciments que tant podrien correspondre a l'època ibèrica com a la republicana, ja que la seva visualització pot ajudar a matisar hipòtesis. Tanmateix, seguint el criteri de fonamentar el nostre estudi en dades el més objectives possible, no hem efectuat polígons de Thiessen que incloguin aquests jaciments.

A partir de l'àrea de cada polígon de Thiessen, podem apuntar hipòtesis sobre quins jaciments podien tenir més o menys extensió de terra per conrear. Tanmateix, cal considerar les xifres que anirem esmentat com a purament indicatives i, de cap de les maneres, entendre-les com l'extensió de terra conreuada pels diferents establiments.

Podem pensar que una propietat mitjana de la terra oscil·lava entre les 80 i les 500 *iuguera* (PREVOSTI, 1981 b, 537). Com veurem, si valoressim les àrees dels polígons de Thiessen com a equivalents de propietats rurals, hauriem de pensar que a la Laietània es posseïen extensions mitjanes-grans i grans. Però, no podem determinar com eren aquestes extensions i, en tot cas, cal considerar-les menors d'allò que els polígons indiquen, per diverses raons:

Un propietari, com a l'actualitat, no tenia perquè concentrar la totalitat de les seves terres a l'entorn de l'habitatge. Podia tenir propietats a diferents zones o habitar a la ciutat i treballar al camp (vegeu REVILLA, 1995 i ARIÑO, 1999).

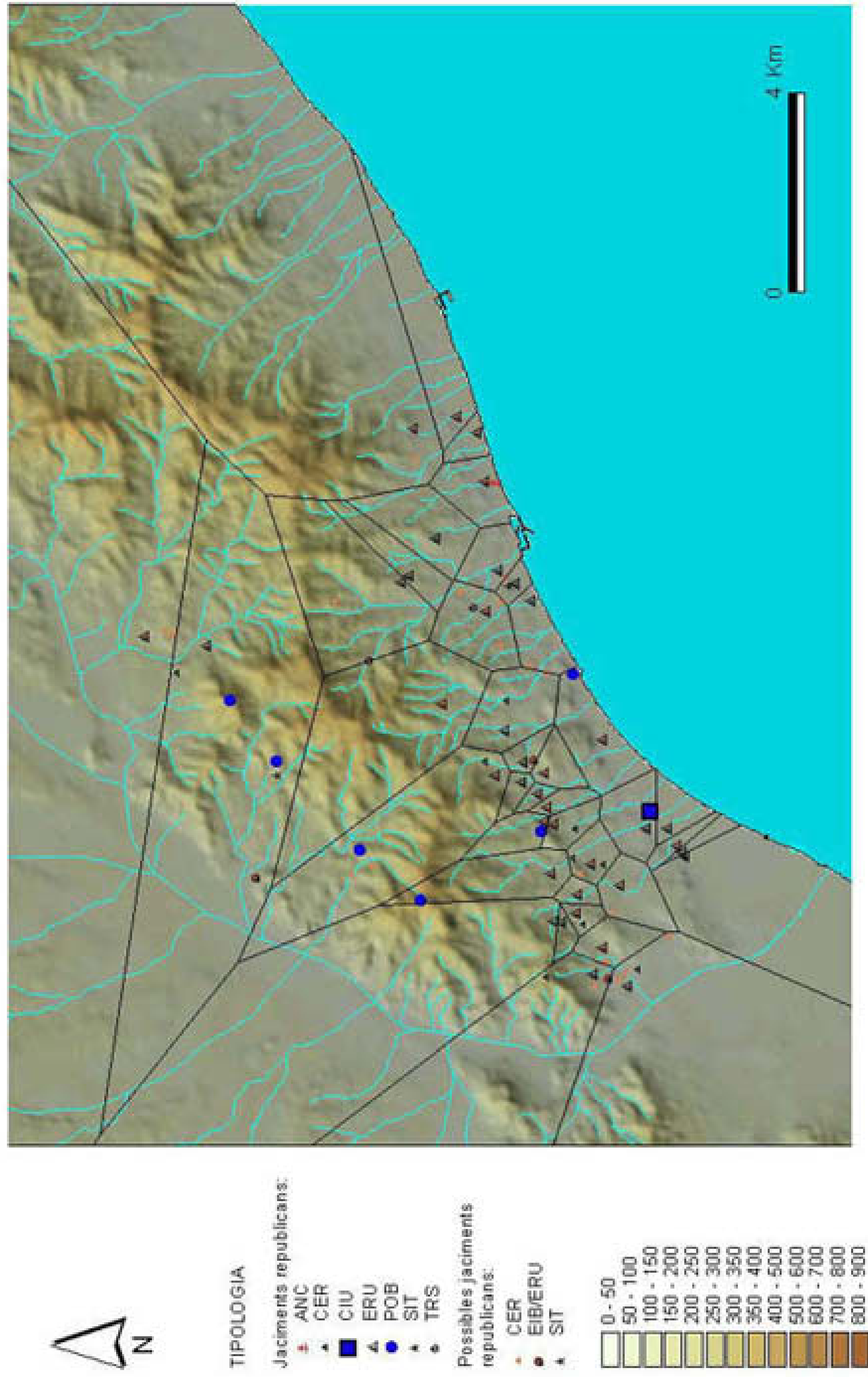
No coneixem la quantitat real dels establiments que ocupaven el territori i, versemblantment, només n'hem detectat una part indeterminada.

Evidentment, no s'explotava la totalitat del territori, sinó que hi devia haver àrees sense conrear, per exemple, de bosc. Això fa que calgui restar un tant per cent que no podem determinar a les diverses extensions que esmentarem. (vegeu PREVOSTI, 1981 i en premsa).

Finalment, cal assenyalar que els promitjos de superfícies de polígons de Thiessen que esmentarem estan obtingudes considerant tots els polígons llevat d'aquells que, als límits del territori, resten oberts i d'aquells que inclouen part de territori de plana i part de territori muntanyenc, ja que podem considerar que la zona conreuada era exclusivament la de la plana, tal i com posen de manifest les àrees d'explotació del territori que hem efectuat per a les vil·les imperials.

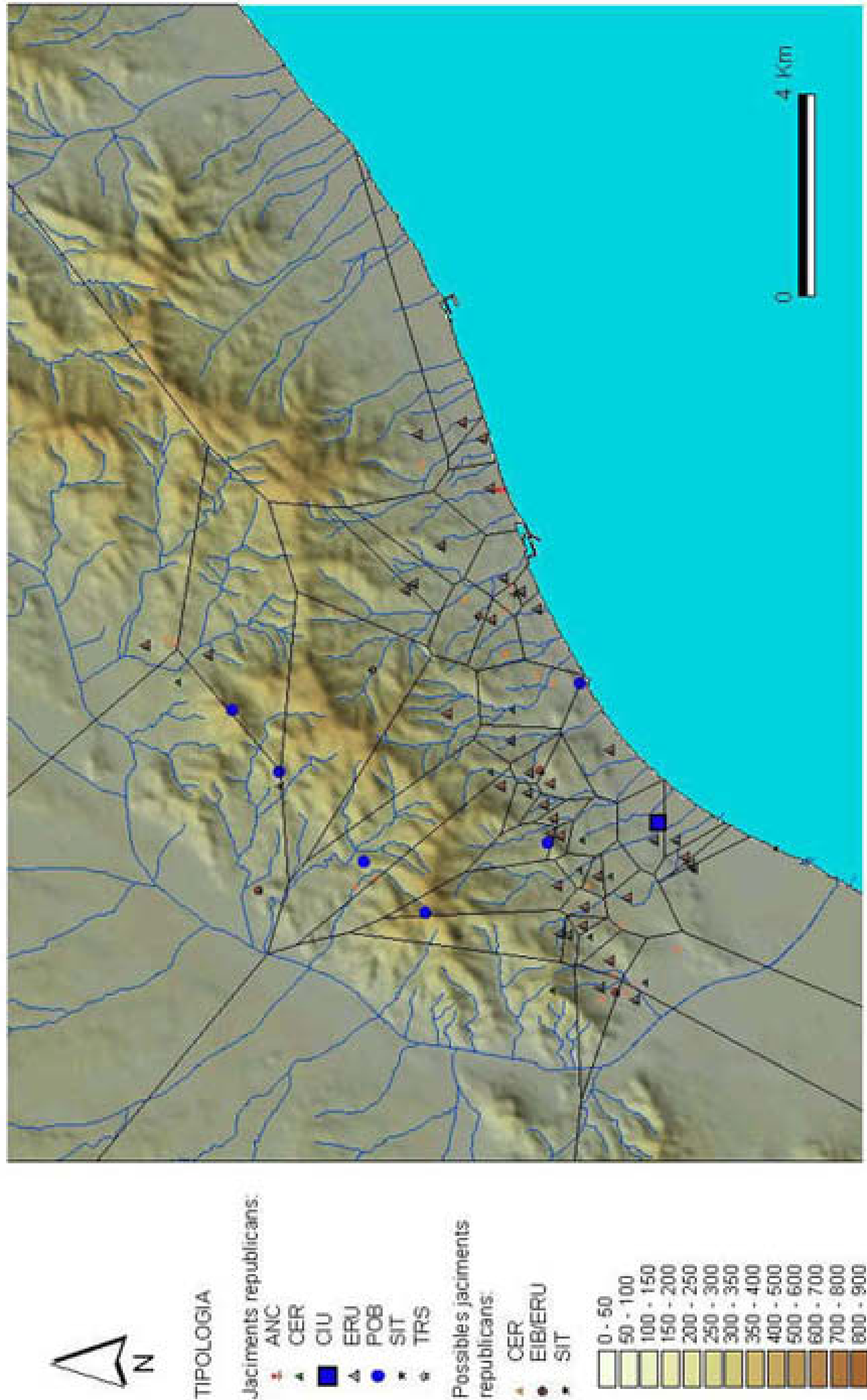
TERRITORI DE BAETULO. JACIMENTS REPUBLICANS.
Poligons de Thiessen dels establiments rurals.

MAPA 33

TERRITORI DE BAETULO. JACIMENTS REPUBLICANS.
Polígons de Thiessen del poblament republicà (cer, eru, sit, i trs)

MAPA 34

TERRITORI D'ILURO. JACIMENTS REPUBLICANS.

MAPA 35

Polígons de Thiessen dels establiments rurals (i de la possible vil.la de Santa Margarida de Cabrera)

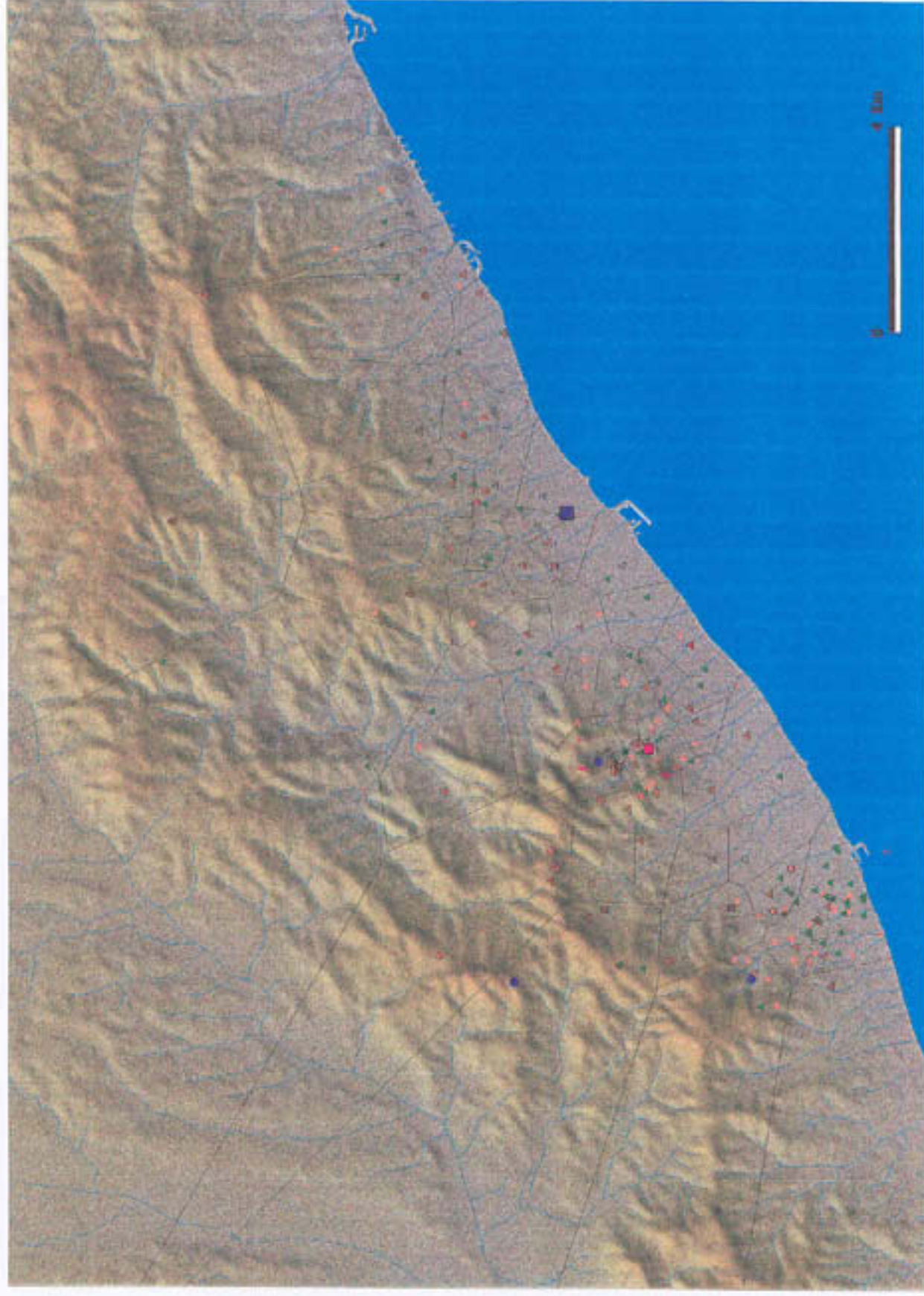
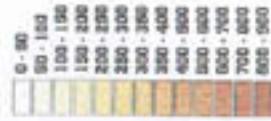
TIPOLOGIA

Jaciments republicans:

- ABO
- △ ANG
- ARR
- CER
- CIU
- △ ERU
- △ GLA
- △ NEC
- △ POB
- △ SAN
- △ SIT
- △ TRS
- △ VAR
- △ VIL

Posibles jaciments republicans:

- △ ANC
- △ CER
- △ EU
- △ NEC
- △ SIT
- △ TRS

TERRITORI D'ILURO. JACIMENTS REPUBLICANS.

MAPA 36

Polígons de Thiessen del poblament republicà (cer, eru, vil?, gua, sit, abo, trs)

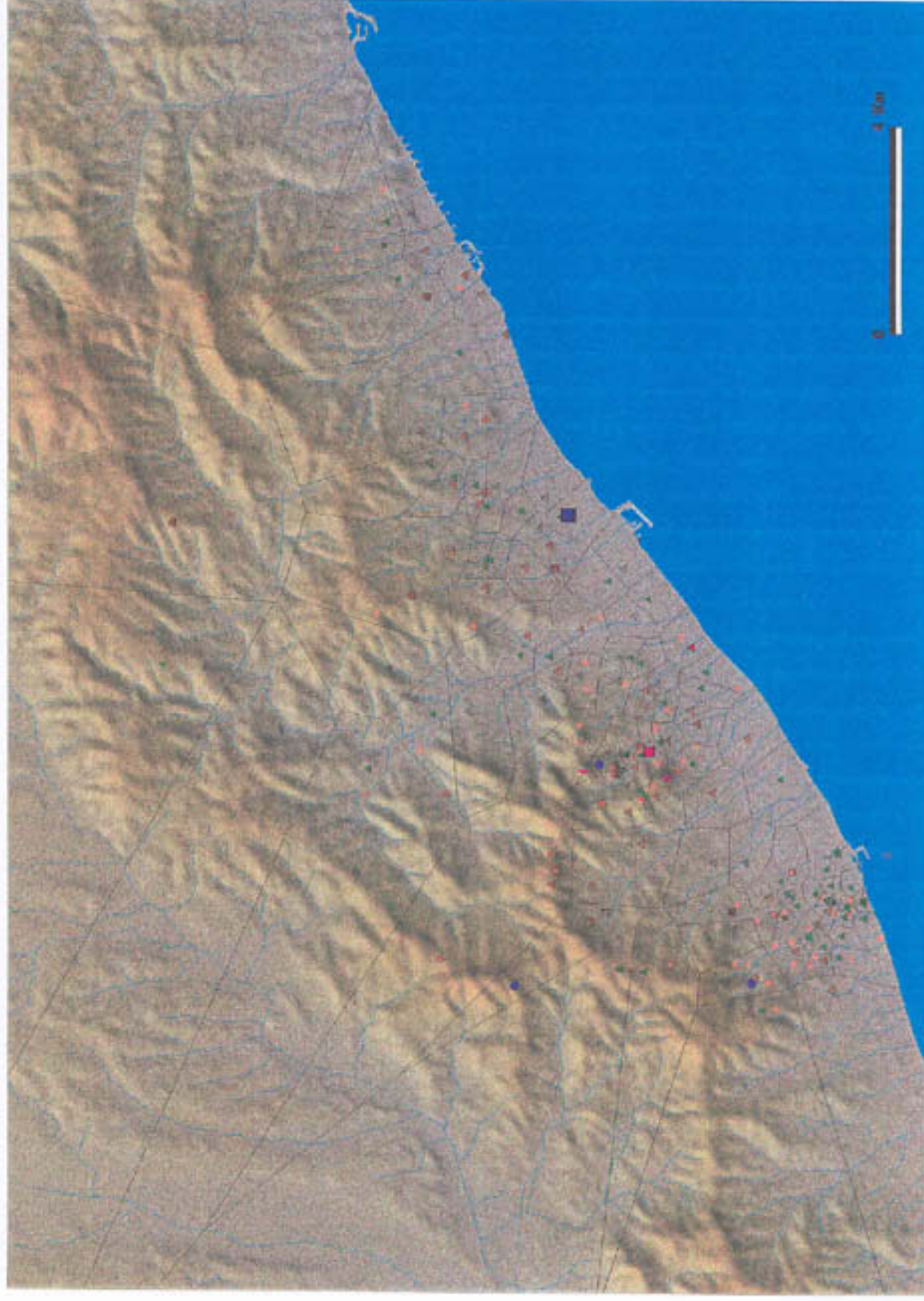
TIPOLOGIA

Jaciments republicans:

- ABO
- ⊕ ANC
- ARR
- ▲ CER
- CIU
- △ ERU
- † GUA
- NEC
- POB
- † SAN
- ★ SIT
- ⊙ TRS
- VAR
- ▲ VIL

Possibles jaciments republicans:

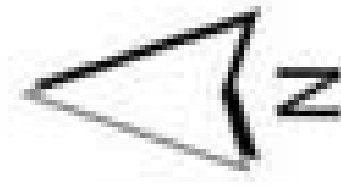
- ⊕ ANC
- ▲ CER
- EIJ
- NEC
- ★ SIT
- TRS

TERRITORI D'ILURO. JACIMENTS REPUBLICANS.

Visibilitat des de l'assentament de Can Mateu-Ca l'Arnaud.

MAPA 37

TIPOLOGIA

Jaciments republicans:

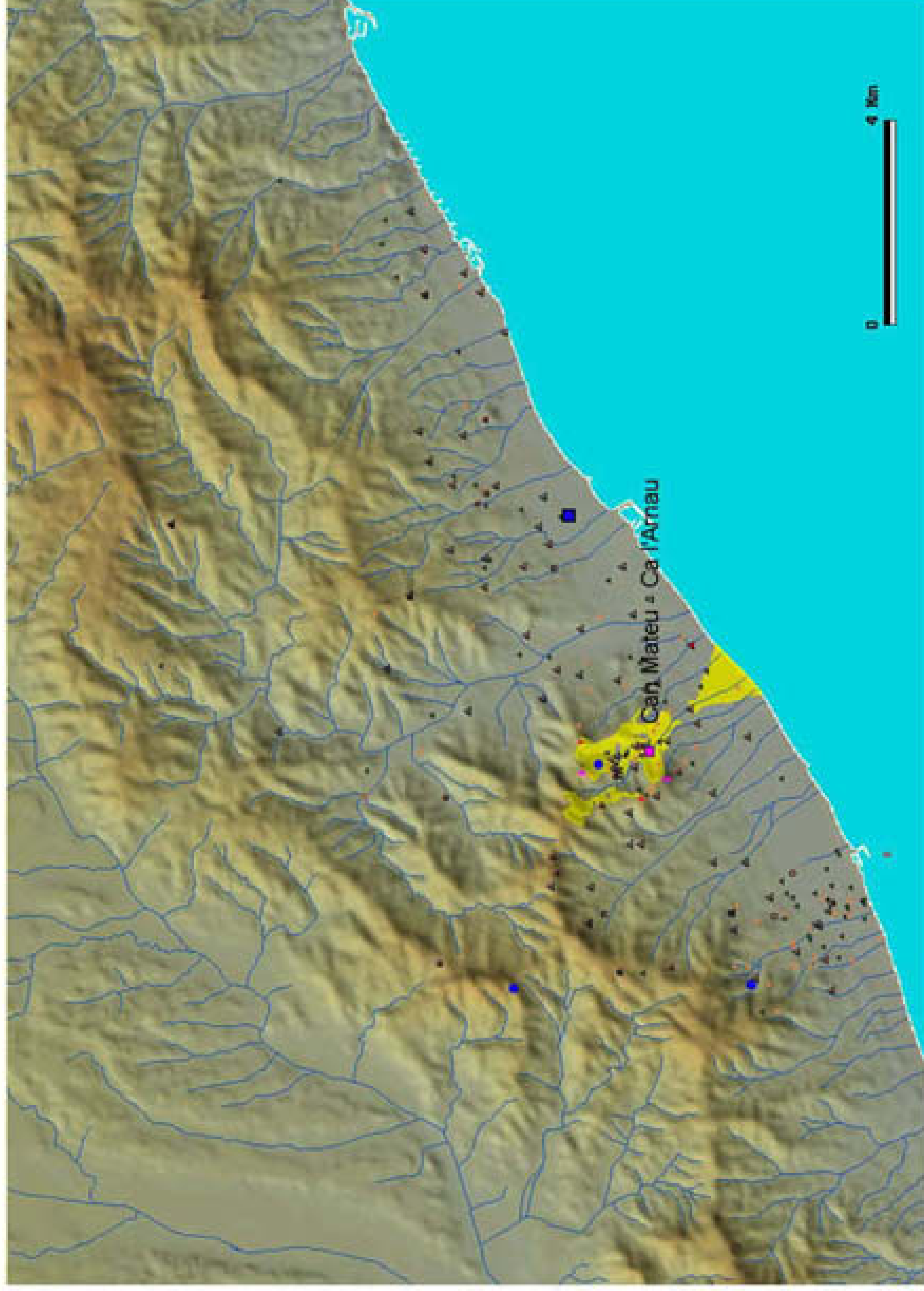
- ABO
- ANC
- ARR
- CER
- CIU
- ERU
- GUA
- NEC
- POB
- SAN
- SIT
- TRR
- VAR
- VIL

Possibles jaciments republicans:

- ANC
- CER
- EIV
- NEC
- SIT
- TRR

Àrea de visibilitat
(des de 5 m s.n. superficial)

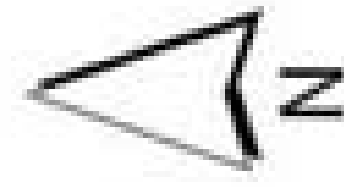
- 0 - 40
- 50 - 100
- 100 - 150
- 150 - 200
- 200 - 250
- 250 - 300
- 300 - 350
- 350 - 400
- 400 - 500
- 500 - 600
- 600 - 700
- 700 - 800
- 800 - 900

TERRITORI D'ILURO. JACIMENTS REPUBLICANS.

Àrea d'explotació del territori de Can Mateu-Ca l'Arnau.

MAPA 38

TIPOLOGIA

Jaciments republicans:

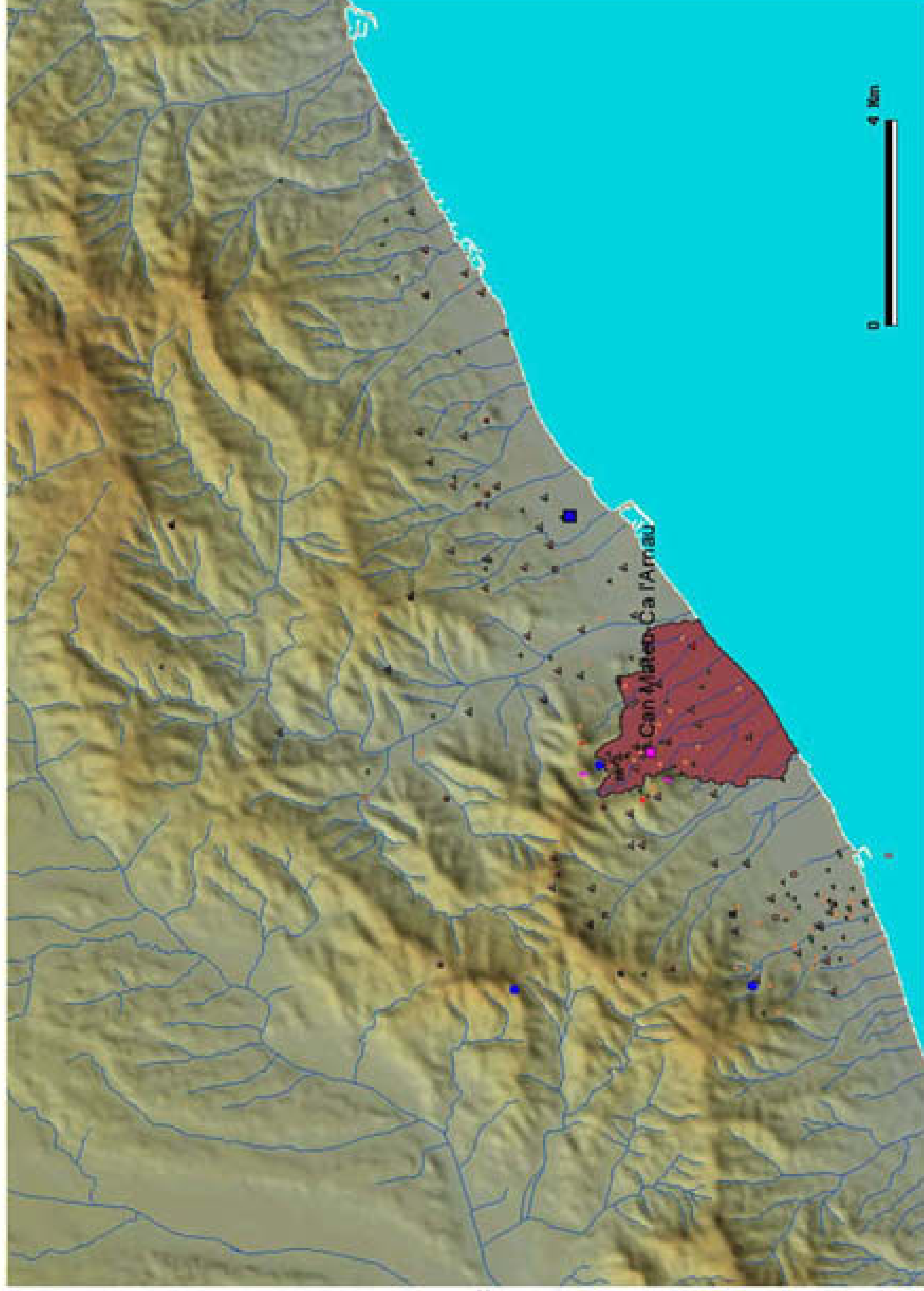
- ABO
- ANC
- ARR
- CER
- CIU
- ERU
- GUA
- NEC
- POB
- SAN
- ST
- TRS
- VAR
- VIL

Possibles jaciments republicans:

- ANC
- CER
- BI
- NEC
- ST
- TRS

Àrea d'explotació
del territori

- 0 - 50
- 50 - 100
- 100 - 150
- 150 - 200
- 200 - 250
- 250 - 300
- 300 - 350
- 350 - 400
- 400 - 500
- 500 - 600
- 600 - 700
- 700 - 800
- 800 - 900

Si considerem el conjunt del territori de *Baetulo*, obtenim 443 *iugera* de promig per als establiments d'època republicana (mapa 33). Si a més de considerar els establiments rurals, també incloem en l'anàlisi camps de sitges, terrisseries i zones amb troballes de ceràmiques (tal i com es pot observar al mapa 34, dels polígons de Thiessen del poblament republicà), obtenim uns establiments amb unes àrees d'explotació una mica menors: 356 *iugera*.

Al territori d'*Iluro*, els polígons de Thiessen dels establiments rurals (mapa 35) donen una mitjana de 424 *iugera* i els del conjunt d'establiments hipotèticament atribuïbles a poblament de 232 *iugera* (mapa 36).

Per tant, els polígons de Thiessen ens permeten plantejar la hipòtesi que tant al territori de *Baetulo* com al d'*Iluro*, la distribució de la terra entre els establiments rurals era, a grans trets, semblant i devia correspondre majoritàriament a propietats mitjanes (entenent com a tals les que es troben entre l'àmplia forquilla de 80 i 500 *iugera*).

La simple observació dels polígons de Thiessen permet determinar àrees amb diferents característiques en els dos territoris:

Al **territori de *Baetulo***, poden diferenciar-se, essencialment, dues zones:

Una és la zona sud, entre Turó d'en Boscà i l'assentament que resta ara del que fou el poblat de Puig Castellar. En aquesta àrea la profusió d'assentaments rurals és molt més gran que a la resta del territori i les hectàrees de terra que devien explotar aquests establiments són menors.

Destaca la concentració d'establiments que hi ha a l'entorn del Turó d'en Boscà; també observem una gran quantitat d'establiments a la plana que s'esten als peus d'aquest poblat i del Puig Castellar.

D'altra banda, s'observa una petita aglomeració d'assentaments al sud de la ciutat de *Baetulo*.

D'antuvi podríem pensar que els assentaments que es troben a tocar el Turó d'en Boscà i *Baetulo* - atesa la migrada zona d'explotació que semblen indicar els seus polígons de Thiessen si els comparem amb la resta del territori – eren hàbitats suburbans. Independentment dels seus vincles amb els nuclis de població, semblen haver tingut suficient terra al seu voltant per mantenir-se.

Els establiments amb una àrea d'explotació més petita que es troben a l'entorn del Turó d'en Boscà (Can Colomer, Pomar de Dalt i Mas Ram), fan de promig 139 *iuguera*. Encara que restem un 50% a aquesta xifres (atenent les raons anteriorment exposades), podem pensar que amb propietats petites o mitjanes, aquests establiments tenien prou terra al seu entorn immediat per subsistir.

Els establiments amb uns polígons més petits del sud de *Baetulo* (Can Valls i Can Cabanyes, i Can Peixau), tenen una mitjana de 151 *iuguera*. A banda que aquests establiments poguessin posseir unes terres diferents de les indicades pels seus polígons (tal vedada a la plana despoblada del nord de *Baetulo*), aquests semblen indicar una propietat a l'entorn de l'hàbitat, petita o mitjana, suficient per subsistir.

A la plana que s'estén entre el Puig Castellar i el Turó d'en Boscà hi trobem establiments rurals que semblen haver tingut un territori per conrear tant petit com els del encontorns del Turó d'en Boscà (com La Miranda, Can Butinyà i Ca l'Alemanys); altres amb una zona per explotar una mica més gran (com Vinyes del Castellet i Mas Boscà, i Avinguda Conflent) ; i altres amb uns polígons més grans i comparables als del nord-est del territori (com els jaciments de Clínica Mental de Torre Ribera o Molí d'en Grau Marimon). Els establiments d'aquesta plana tenen una mitjana de 324 *iuguera*.

En canvi, al nord-est de *Baetulo* i el Turó d'en Boscà, es diferencia una altra àrea caracteritzada per presentar menys establiments amb una àrea d'explotació més gran, atenent els seus polígons de Thiessen. Aquests establiments presenten de promig de 762 *iuguera*.

A la zona sud del territori hi havia poblament ja en època ibèrica tant en poblats situats a les muntanyes litorals (Turó d'en Boscà i Puig Castellar) com a la plana (Torrent de les Bruixes Can Calvet). En canvi, no tenim poblament ibèric documentat amb seguretat a la zona nord del territori.

Així, doncs, d'entrada, podem apuntar que la zona sud es troba més densament poblada, d'una banda, com a conseqüència del progressiu descens dels habitats del Puig Castellar i del Torrent del Boscà a la plana; de la dispersió per la plana dels habitats que deixen l'assentament versemblantment fortificat de Can Calvet ; i de la continuïtat de l'assentament del Torrent de les Bruixes.

D'altra banda, a fundació de la ciutat de *Baetulo*, també hagué de propiciar l'establiment d'alguns assentaments a les seves immediacions i en relació a l'eix viari que devia precedir la Via Augusta.

En canvi, a la zona nord del territori, s'hi devien establir menys assentaments, d'una banda, perquè és possible que – com s'esdevé avui en dia, per raons bàsicament culturals, en països com el nostre – els habitats dels antics poblats tendissin a no traslladar-se excessivament respecte als seus llocs d'origen sense una causa justificada.

D'altra banda, allí no hi havia les avantatges que oferia la proximitat de la ciutat: avantatges sobretot respecte al comerç dels productes, ja que la ciutat havia de ser en centre de negociacions; però també les avantatges – que haurien d'anar augmentat creixent amb el temps – pròpies de la vida urbana romana, com la vida social o el lleure que en època republicana testimonien les termes. Aquesta segona raó de tipus cultural, en un primer moment devia ser bàsicament valorada pels nouvinguts, però es devia anar estenent a la resta de la població.

A les zones més allunyades de la ciutat i dels poblats ibèrics litorals, hi havia, en contrapartida, més terra per conrear.

És remarcable, que a diferència del Turó d'en Boscà i el Puig Castellar, el Turó de Montgat no presenta assentament rurals al seu entorn immediat i es troba dins l'àrea amb establiments més espaiats. Ja hem exposat la possibilitat que aquest Turó, en època ibèrica més desprotegit que la resta de poblats, fos més un enclau destinat al comerç que un poblat residencial.

El territori d'Iluro presenta polígons de Thiessen de molts diferents dimensions , que fan pensar en propietats de molts diferents mides, repartits pel conjunt del territori (mapa 35).

Dins d'aquest conjunt heterogeni, destaquen, tanmateix, uns polígons de Thiessen remarcablement més petits a l'entorn de Burriac i de l'assentament de Can Mateu-Ca l'Arnau. Aquí la mitjana dels polígons (hem pres en consideració Mas Català, Prop de Can Mora, Can Bartomeu, La Peirota-Can Xeco i Carrer Agustí Vendrell) s'estableix en 134 *iuguera*. Per tant, és extremadament semblant a la dels establiments de l'entorn del Turó d'en Boscà: 131 *iuguera*. Estem en una zona de concentració al voltant del més important poblat laietà, en que molts establiments tenen un precedents ibèrics. És evident que la pervivència i importància del poblat, així com la fundació de Can Mateu-Ca l'Arnau són les raons d'aquesta concentració. Deu tractar-se d'hàbitats estretament vinculats a aquests dos grans nuclis de població. Encara que, segons els polígons de Thiessen, aquests nuclis comptaven amb prou quantitat de terra per al seu abastiment, els que es troben més a tocar del poblat , en una àrea abrupta, devien tenir bona part de la terra dels encontorns no conreable.

A l'entorn d'Iluro els polígons de Thiessen presenten una mitjana una mica més reduïda que al conjunt del territori. Mentre els establiments rurals més petits al nord d'Iluro (com Ca la Madrona, prop del Torrent de la Pólvora, Torrent de les Piques, Can Rafart, i Turó de Miró) tenen una mitjana de 353 *iuguera* , els establiments rurals del conjunt del territori devien tenir 424 *iuguera* de mitjana.

En canvi, hem vist que a *Baetulo* hi havia una petita aglomeració d'establiments rurals amb unes propietats molt menors que al conjunt del territori (131 i 443 *iuguera* respectivament).

A tall d'hipòtesi, podem pensar doncs que els establiments propers a *Iluro* pogueren explotar les terres dels seus entorns. En canvi, els que toquen a *Baetulo*, tal vegada foren residències suburbanes que explotaren la plana del nord de la ciutat, igual que els habitats de l'interior de les muralles.

Com hem esmentat, la mitjana global dels polígons de Thiessen dels establiments rurals del territori d'*Iluro* és de 424 *iuguera*. Tanmateix, també hi ha alguns establiments amb propietats molt més grans. Destaquen en aquest sentit els més propers a la costa, gran propietats, amb una mitjana de 600 *iuguera*. A les zones d'el'interior també s'observen polígons de grans dimensions, però en aquest cas cal tenir en compte que només es devien explotar les planes i no les zones muntanyoses incloses dins d'aquests polígons.

Establiments rurals i producció agrària.

Els establiments rurals republicans, si bé no petits, devien ser austers, mancats de tot luxe, i tenir un caire eminentment productiu.

Del conjunt d'establiments que funcionaren durant l'època republicana, no n'hi ha cap on hagin estat datats d'aquest moment elements que denotin hàbitats amb cert grau de luxe (com mosaics, pintures murals, termes, elements arquitectònics monumentals, etc), llevat de Santa Margarida de Cabrera, amb un *opus signinum* amb tesselles de marbre que ja podria datar de l'època republicana. En molts d'aquests establiments han estat trobats elements luxosos (compareu la relació de jaciments republicans 9 i 10 amb la relació de jaciments amb elements que denoten luxe 5 i 6), tanmateix es tracta sempre d'establiments amb continuïtat durant l'època imperial i els elements luxosos bé poden datar-se durant l'imperi, bé no poden datar-

se. Així doncs, tot i que no podem descartar que algun dels establiments republicans gaudís de cert luxe, les dades arqueològiques no ho posen de manifest.

De fet, l'austeritat del món rural en època republicana és paral·lela a la que en aquests moments es documenta a les ciutats (vegeu RUESTES, 2001). Tampoc a les ciutats republicanes ni de la zona ni de tot el *conuentus Tarraconensis* trobem indicis de monumentalitat (amb la dubtosa excepció d'Empúries). Podem pensar, sobretot atenent el context italià, que la monumentalitat a les ciutats era finançada per unes elits urbanes amb voluntat de promocionar-se dins els organismes de govern de les ciutats, unes elits provincials enriquides que, en època republicana, quan tot just acabaven de fundar-se les ciutats, no havien tingut temps de conformar-se. Mentre a Itàlia, a la primera meitat del s.II aC, ja podem trobar ciutats monumentalitzades per unes elits enriquides a través del comerç amb Orient (com *Minturnae* i *Fregellae*), les nostres ciutats, fundades envers el 100 aC, compten en els seus moments inicials només amb infraestructures que podem considerar de caràcter essencial atesa la seva funcionalitat pràctica o simbòlica: muralles, una primera xarxa viària, temples (símbol de l'Estat Romà), edificis relacionats amb el comerç i/o l'emmagatzematge, i termes austeres (que devien ser considerades d'importància per la població itàlica, que estava avesada als banys).

Tant a les ciutats com al camp, a banda que hi habités població indígena, hi havia d'haver població itàlica, com indica la presència d'edificis com les termes de *Baetulo* o de Can Mateu-Ca l'Arnau i de jaciments rurals que, sense presentar materials de tradició ibèrica, només han aportat materials d'importació romans. Podem pensar, com ha proposat Guitart (1994), que, si més no part d'aquests itàlics, eren veterans de l'exèrcit; altres devien ser pagesos necessitats de terres. Tot plegat esbossa una població de caràcter humil que, en aquest moments – quan tot just s'estaven introduint novetats agrícoles que havien d'augmentar la producció, i s'iniciava (cap a finals de la república) el comerç a gran escala que havia de suposar la font d'enriquiment per a molta gent – encara no havia tingut temps de prosperar.

En aquests establiments rurals republicans, sí que hi documenten elements relacionats amb les tasques productives que s'hi realitzaven. Es tracta fonamentalment de forns, abocadors, i

dipòsits que documenten la producció de vi (vegeu els llistats de jaciments amb elements industrials 3 i 4).

Al territori de *Baetulo*, deixant de banda els dos establiments que hem qualificat de terrisseries, comptem amb 21 establiments que tenen una fase republicana que presenten instal·lacions industrials, Però cal tenir en compte que la majoria presenten continuïtat durant l'època imperial i que només a 4 d'aquests establiments podem relacionar les instal·lacions industrials amb l'època republicana. Són els d'Alella-Autopista, Riera de Teià, Cal Ros de les Cabres i Torre Tabernera (vegeu la relació d'establiments amb elements de caràcter industrial). Als tres primers tenim documentats forns relacionats amb la producció d'àmfores vinateres Dressel 1-Pascual 1, dipòsits (un dels de Cal Ros de les Cabres datat del s.II aC), i a cal Ros de les Cabres un *torculus* sense datació. A Torre Tabernera, l'únic d'aquest jaciments per al qual no tenim documentada continuïtat imperial, hi ha un forn de producció indeterminada. També volem remarcar que en aquest darrer jaciment hi ha un conjunt de sitges, mentre al d'Alella-Autopista hi ha sitges amortitzades amb Dressel 1- Pascual 1 i un camp de dòlies.

De les dues terrisseries amb una fase republicana documentades en aquest territori, destaca la del Torrent de Sistres, amb àmfores Dressel 1 i Pascual 1, que tingué continuïtat al llarg de l'imperi. L'altra terrisseria, Vinya del Sr. Mañas, produïa ceràmica comuna.

Aquest jaciments, documenten sobretot a través dels seus forns d'àmfores vinateres, la introducció de la producció del vi a gran escala a la darrera fase de la república, d'una manera feble a partir del 80 aC (amb la Dressel 1) i amb forta empenta a partir del 50-40 aC (amb la Pascual 1).

El *torculus* de Cal Ros de les Cabres podria estar testimoniant la producció d'oli.

El camp de sitges que trobem a Torre Tabernera, ens serveix de testimoni sobre la producció de cereals que, portada a terme en època ibèrica, continua en època republicana.

D'altra banda resulta significatiu que, tenint només en compte aquest migrat número de jaciments, documentem la continuïtat imperial de l'establiment d'Alella-Autopista, que produeix àmfores vinateres, compta amb un camp de dòlia i amortitza les sitges, i, en canvi, no documentem la continuïtat de Torre Tabernera, que presenta un camp de sitges i on no està testimoniada la producció de vi.

Al territori d'*Iluro*, dels 24 establiments rurals republicans amb instal·lacions industrials documentades (vegeu el llistat 4), només tenim datació republicana per a elements industrials de tres d'aquests jaciments: a Can Bartina, hi ha un forn d'imitacions de vernís negre; a Can Pau Ferrer, un abocador d'àmfores Dressel 1 locals; i a La Peirota-Can Xeco un *torculus*, que devia ser per al most, de la segona meitat del s.I aC. Dels tres abocadors tipificats com a tals al territori, al de la Corma S.A. s'hi ha documentat gran quantitat d'àmfora Pascual 1. L'única terrisseria que hem simbolitzat com a tal, Santa Cecília, produïa àmfora ibèrica de pasta de sandvitx a més de romana indeterminada. Ni aquesta terrisseria, ni Can Pau Ferrer tenen continuïtat imperial documentada. Les àmfores documentades en aquest conjunt d'establiments i el *torculus*, exemplifiquen la importància que pren el comerç del vi a gran escala en el s.I aC.

Aquest migrats exemples semblen donar testimoni de l'evolució de l'agricultura republicana, que ja ha estat descrita per autors com Olesti (1995; 2000) o Prevosti (1981b; en premsa):

Durant tot el segle II aC i bona part del s.I aC es devia continuar amb la producció cerealista pròpia de l'època ibèrica, com indiquen la presència de sitges en establiments rurals i els esments de les fonts de pagaments en blat. Roma devia estar interessada en aquesta producció de blat per comprar-lo al preu que li interessés i per recaptar impostos.

Fins a mitjan s.I aC, com s'insereix clarament d'una cita de Cireró, Roma es reserva el conreu del vi i de l'olivera i exporta aquests productes. No és fins a aquest moment avançat de la república que permet la introducció d'aquests conreus a províncies i que el marcat es liberalitza, segurament sota la pressió dels propietaris de terra que tenien terres a províncies.

S'inicien les exportacions provincials de vi a gran escala, afavorides pel sorgiment de les ciutats, centres neuràlgics de comerç.

Durant la república, a la Laietània, es devien conrear cereals i olivera, però vinya es devia convertir en el cultiu més rellevant a finals de la república, com testimonien bàsicament les àmfores, i devia anar substituint una part molt important de la producció cerealista, com assenyalen les amortitzacions de sitges. D'aquesta manera , ens acostem a les formes de producció i comerç que enriqueiran l'alt imperi.